

UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesine Öneri: Örücü ve Ağaç Oymacı Üzerine Bir Değerlendirme

Proposal To The UNESCO Living Human Treasure: An Evaluation On Knitter And Wood Carver

Araş. Gör. Mehmet Tahir DURSUN¹

Öğr. Gör. Samet KARAHAN²

¹Araş. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, tahir.dursun@bilecik.edu.tr

²Öğr. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, samet.karahan@bilecik.edu.tr

Gönderilme Tarihi / Submitted : 17.06.2019

Düzeltilme / Resubmitted (1) : 04.07.2019

Kabul / Accepted : 19.08.2019

Özet

Teknolojik gelişmeler beraberinde sanat, kültür ve turizm gibi alanlarda köklü değişimleri gündeme getirmektedir. Özellikle mevcut geleneksel üretim tekniklerini ortadan kaldıracak teknolojik gelişmeler el becerisi gerektiren ustalık alanlarını da olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bazı iş alanlarının yok olmasına zemin hazırlamaktadır. Turizm endüstrisini oluşturan unsurlara bakıldığında doğal, kültürel, tarihi ve geleneksel çekiciliklerin varlığı büyük önem taşımaktadır. Turistik destinasyonlarda kitle turizminin yanı sıra kültürel miras, kültür turizmi gibi özel ilgi turizm çeşitleri için bu çekiciliklerin korunması önemli bir hale gelmiştir. 1984 yılından bu yana UNESCO Dünya Kültürel Miras Listesi, Somut Olmayan Kültürel Miras ve Yaşayan İnsan Hazinesi gibi uygulamalarla turizmde sürdürülebilirliğin önemi artmıştır. Yaşayan İnsan Hazinesi listesinde kültürel mirasın unsurlarını yeniden oluşturmak ve yorumlamak açısından mesleki bağlamda gerekli bilgi ve beceriye yüksek düzeyde sahip kişiler anlatılmaktadır. Böylece UNESCO tarafından bu meslekler “Somut Olmayan Kültürel Miras” kapsamında koruma altına alınmaktadır. Bu çalışmada Yaşayan İnsan Hazinesi listesine önerilebilecek kişilerin araştırılması planlanmıştır. Bu bağlamda Eskişehir ve Bilecik ilinde çalışmalarına devam eden iki ustanın özelinde yüz yüze görüşme yöntemiyle veri toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel veri analizi ile yorumlanmış ve bulgular oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda görüşülen bu iki ustanın

yaptıkları mesleğin UNESCO tarafından belirtilen Yaşayan İnsan Hazinesi listesi için uygun şartları sağlayarak kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılacağı ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: kültürel miras, yaşayan insan hazinesi, örücü, ağaç oymacılığı, kültürel turizm.

Abstract

Technological developments bring about the fundamental changes in the fields of art, culture and tourism. Also, technological developments that will eliminate the traditional production techniques in particular have a negative effect on the mastery areas that require manual skills. Therefore, it paves the way for the disappearance of some business areas. Considering the elements of the tourism industry, the presence of natural, cultural, historical and traditional attractions is of great importance. In touristic destinations, in addition to mass tourism, the protection of these attractions has become important for the special interest tourism types such as cultural heritage tourism and cultural tourism. Since 1984, the importance of sustainability in tourism has increased with the practices such as Unesco World Cultural Heritage List, Intangible Cultural Heritage and Living Human Treasures. In the list of Living Human Treasures, people with a high level of knowledge and skills in the professional context are described in order to reconstruct and interpret the elements of cultural heritage. Thus, these occupations are protected by Unesco under the “Intangible Cultural Heritage”. In this study, it is planned to investigate the people who can be proposed to the Living Human Treasures list. In this context, data were collected by face-to-face interview method in two masters who work in Eskişehir and Bilecik. The data were interpreted by descriptive data analysis. In the result of the research, it has been revealed that these two masters can provide the necessary conditions for the list of Living Human Treasures specified by UNESCO and that cultural heritage can be preserved and transferred to future generations by these master's works.

Key words: cultural heritage, Living Human Treasure, knitting, wood carving, cultural tourism.

GİRİŞ

Yaşayan insan hazineleri, temel amacı icra edilen mesleğin değerlerini, felsefesini ve inceliklerini gelecek kuşaklara aktarmak olan, Unesco tarafından yürütülen ve unutulmaya yüz tutmuş meslekleri yaşatmaya çalışan kişilerin resmi olarak tanınip korunmasını sağlayan bir uygulamadır. Unesco, 1993 yılında başlattığı bu uygulama ile taraf devletlerde var olan ve korunması gereken mesleklerin tespit edilmesini ve arşivlenmesini istemiştir. Ancak taraf devletlerin kültürel, sosyal ve geleneksel yapılarından kaynaklanan farklılıklar sebebi ile bu kişiler için ortak ve her ülkede geçerli sabit kriterler belirlenememiştir. Dolayısıyla Unesco her ülkenin özel olarak belirlediği uzman bir komisyon ile kendi durumuna, kültürel ve sosyal yapısına uygun envanter ve kriterler belirleyebileceği kararını almıştır. Ülkemizde de Kültür Turizm Bakanlığı'na bağlı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yaşayan İnsan Hazineleri programına dahil edilecek kişiler için 7 maddelik kriter listesi oluşturmuştur. Bu maddeler arasında mesleğini 10 yıldır icra etmesi, sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmesi, çırak yetiştirme becerisi gibi unsurlar yer almaktadır. Halihazırda Türkiye'de 30 adet Yaşayan İnsan Hazinesi bulunmaktadır. Bu çalışmada, Yaşayan İnsan Hazineleri listesine aday olabilecek iki kişinin mesleki gelişimi ve listeye uygunluğu incelenmiştir. Bu kişiler seçilirken mevcut Yaşayan İnsan Hazinesi listesinde var olmayan meslekler olmasına özen gösterilmiştir. Ağaç oymacı ve örücü mesleklerini icra eden bireylerin deneyimlerini, mesleğe dair düşüncelerini ve yeterliliklerini anlama amacıyla yüz yüze görüşme yapılmıştır. Görüşmelerde kişilere açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Verilerin analizinde sorular üç başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar ustaların kişisel bilgileri, mesleki ve teknik bilgileri ve mesleğin geleceği hakkındaki görüşlerinden oluşmuştur. Yapılan değerlendirme sonucu elde edilen veriler Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan liste kriterleri doğrultusunda değerlendirilerek ağaç oymacı ve örücü olan kişilerin Yaşayan İnsan Hazinesine uygunluğu ve kabul edilebilirliği tartışılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Unesco, bir kültür kuruluşu olarak 1946 yılında Birleşmiş Milletler tarafından bilim, kültür ve eğitim alanlarındaki iyileştirme ve geliştirme çalışmalarının yürütülmesi amacıyla kurulmuştur. Unesco için 1945 yılında Londra'da 44 ülkenin katılımıyla bir

toplantı düzenlenmiştir. Türkiye'nin de katıldığı bu toplantıda katılımcı ülkeler arasında ortak bir sözleşme imzalanmıştır (www.unesco.org.tr). Sözleşmenin yapılma nedenleri arasında evrensel değerlere sahip, kültürel ve doğal varlıkları dünyaya tanıtmak, evrensel mirasa sahip çıkmak, toplum bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak gibi amaçlar yer almaktadır. Sözleşme gereği üye olan devletler kendi ülkelerinde yer alan kültürel, bilimsel ve sanatsal varlıkları tanıtmak ve koruma altına almaktadır. Bu kapsamda "Dünya Miras Listesi" adı altında bir kültürel miras envanteri oluşmaktadır. Dünya Mirası, ülkeler arasında imzalanan sözleşme gereği, gelişmekte olan ülkelere doğal ve kültürel ortamların korunması için aynı zamanda maddi teşvik de sağlamaktadır (Şentürk, 2012).

Dünya Miras Listesi, 1945 yılında imzalanan sözleşmeden bu yana birçok ülkede tarihi ve turistik destinasyonlar, mimari yapılar koruma altına alınmıştır. Ancak 2005 yılında sözleşmeye eklenen maddelerle birlikte koruma altına alınacak varlıklar somut ve somut olmayan kültürel miraslar olarak ayrıma uğramıştır. Bu bağlamda, Dünya Miras Listesi kapsamında kültürel ve doğal mirasa yönelik değerler listenin farklı yapılarında koruma altına alınmıştır. Bunların yanı sıra, Türkiye'den de başta tarihi destinasyonlar olmak üzere birçok kültür alanı ve kültürel gelenekler de yer almıştır. Bunlar arasında 2000 yılı öncesinde İstanbul tarihi sit alanları, Pamukkale, Truva ve Xhantos Letoon Antik kentleri, Divriği Ulu Camii, Kapadokya, Safranbolu, Nemrut ve Hattuşa tarihi alanları olarak toplamda dokuz destinasyon yer almaktadır. Ancak 2011 yılı sonrasında kültürel miras listesine dokuz destinasyon daha eklenerek toplamda 18 turistik destinasyon olmuştur. Bu listenin yanında Somut Olmayan Kültürel Miras listesi ve Yaşayan İnsan Hazinesi listesi de oluşturulmuştur. Somut olmayan kültürel mirasın önemi ve korunması, Unesco'nun Ekim 2003'te Genel Kurul kararı ile kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile dünya üzerindeki topluluklar tarafından geniş ölçüde tanınarak kabul edilmiştir. Sözleşme'nin 2. maddesinde belirtildiği üzere, somut olmayan kültürel miras; fertler, gruplar ve topluluklara, bir kimlik ve devamlılık duygusu katarak, onların söz konusu mirasını koruyup yaratıcılıklarını da güvence altına alınmaktadır (www.unesco.org.tr).

1993 yılında Kore Cumhuriyeti, Unesco İcra Kurulu'na yeni bir uygulama olarak "Yaşayan İnsan Hazinesi" programının kurulması teklifinde bulunmuştur. Bu teklifin

ardından Kurul taraf devletleri kendi ülkelerinde bu tip sistemleri kurmaya davet eden bir karar almıştır (Erkal, 2010:7). Bu karardan sonra üye devletler kamu kurumları kurmak, belgeleri arşivlemek ve dünya çapındaki tanıtımlar için standart prosedürler atamak amaçlarıyla bir öneri hazırladılar. (Howard, 2002). Yapılan öneriler, farklı ülkelerin ulusal mevzuatlarında uygulanmış ve farklı sonuçlar ortaya çıkarılmıştır (Lupu, Tanase ve Tudorache, 2016: 758).

Yaşayan İnsan Hazinesi, somut olmayan kültürel mirasın belirli unsurlarının icra edilmesi ve yeniden yaratılması için gerekli olan bilgi ve becerilere sahip olan kişileri ifade etmektedir (Sani ve Ahmad, 2017). Yaşayan İnsan Hazinesi programı, özel bir yetenek gerektiren bilgi ve beceriye sahip kişilerin zanaatlarını resmi bir şekilde tanıtmak, gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak ve üye ülkelere teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Kasapoğlu, 2018).

Yaşayan İnsan Hazinesi uygulamasıyla taraf devletlere bilgi ve becerinin taşıyıcılarını belirleyecek nitelikte, Unesco tarafından önerilen “Yaşayan İnsan Hazinesi” başlığına uygun bir unvan tayin etmeleri istenmektedir (www.unesco.org.tr). Mevcut sistemler içerisinde bulunan unvanlar şunlardır: Master of Art (Usta Sanatçı, üniversitelerdeki yüksek lisans derecesine denk bir unvan) (Fransa), Popüler El Sanatı Geleneği Zanaatkârı (Çek Cumhuriyeti), Yaşayan Ulusal Hazine (Kore Cumh.), Önemli Somut Olmayan Kültürel Eşya/Mülk Hamili (Japonya ve Kore Cumh.). Ayrıca, Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin Unsurlar 7 başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu); Yasal Hükümler, Kimlik Saptama, Uzmanlar Komisyonu, Seçim Ölçütleri, Aday Sayısı, Tayin Edilenlerin Tanınması ve Ödüllendirilmesi ve Hak İptali şeklinde belirlenmiştir.

Yaşayan İnsan Hazinesi sisteminin kurulmasındaki başlıca amaç, somut olmayan kültürel miras unsurlarının tarihsel, sanatsal ve kültürel değerler dâhilinde; icra edilmesi, canlandırılması veya yeniden yaratılması konusunda gerekli bilgi ve becerilerin korunmasıdır. Aynı zamanda, bireylerin somut olmayan kültürel miras unsurlarının canlandırılması, yeniden yaratılması, gerekli bilgi ve becerilerin öğrenilmesi ve kendilerine mal edilmesi amaçlarıyla farkındalık yaratılarak ve topluluklar içerisinde ulusal ya da uluslararası ölçekte destekleyerek teşvik edilmektedir (www.unesco.org.tr). Ayrıca, bu uygulama, ender bilgi ve beceri gerektiren meslekleri icra eden kişilerin miras

taşıyıcılığını yaptıkları konuyla ilgili yeteneklerini genç kuşaklara aktarmalarını sağlayan bir geleneğin yaratılması amaçlanmaktadır (Fedakar ve Demir, 2018:93). Böylece, somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarına bir kimlik kazandırılması, bilgi ve becerilerini geliştirmeleri ve geleceğe aktarmaları konusunda teşvik edilmeleri ve bu yolla unutulmaya yüz tutmuş kültür mirası korunarak üstün yetenek ve birikime sahip kişiler tarafından geleceğe aktarılması sağlanmaktadır (Şimşek, 2015:12)

Unesco Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması kapsamında Yaşayan İnsan Hazinesi ile ilgili karar alındıktan sonra taraf devletlerin aday seçimlerinde önemli farklılıklar olduğu görülmüştür. Kılavuza göre sistemin kimlik belirleme aşamasında tüm toplulukları ve ülkeleri kapsayacak ilkeleri belirlemenin zor olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla listeye alınacak kişilerin sahip olacakları özellikler için tek bir kriter listesi ve seçilme yönteminden bahsedilemeyeceği görülmüştür. Bu yüzden, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin 12. Maddesinde “Her Taraf Devlet, korumak için tespit amacıyla kendi toprakları üzerindeki somut olmayan kültürel mirasın bir veya daha fazla envanterini, kendi durumuna uygun olacak biçimde hazırlar.” ibaresi yer almıştır. Bu maddeye dayanarak taraf devletler uzmanlardan oluşan bir komisyon kurmaktadır. Bu uzmanlar devlet memuru, somut olmayan kültürel miras sahası araştırmacısı, bu alandaki bilgi ve becerilerin taşıyıcısı, topluluk temsilcisi, yerel bilirkişi ve çağrışimli organlardan oluşmalıdır. Komisyonun birincil görevi, somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunması konusunda önceliklerinin saptanması ve gerekli araştırmaların yapılmasıdır. Bu Komisyon, bağlı olduğu kurumsal yapı tarafından oluşturulan sekretarya tarafından desteklenmekte ve gereken durumlarda, adaylıkların değerlendirilmesi ya da seçimi için dışarıdan uzman davet edilebilmektedir (www.unesco.org.tr).

Türkiye’de Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, ilgili Sivil Toplum Kuruluşu, akademisyen, gelenek taşıyıcıları ve aktarıcılarında oluşan bir komisyon oluşturularak “Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri” ve “Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri” hazırlanmıştır (Oğuz vd. 2013: 6). 2019 yılı itibarıyla bu envanterde değişik meslek gruplarından 30 Yaşayan İnsan Hazinesi bulunmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Yaşayan İnsan Hazinesi ölçütlerini şu şekilde belirlemiştir (aregem.kulturturizm.gov.tr):

1. Ustalığını 10 yıldır icra ediyor olması,
2. Sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması,
3. Bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü,
4. Konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması,
5. Kişi veya grubun yaptığı işe kendini adanmışlığı,
6. Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği (sanatının topluma buluşmasını sağlayacak yenilikler içermesi),
7. Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi (çırak yetiştirmiş olması).

Yaşayan İnsan Hazinesi ulusal envanterinin oluşturulmasında görev alan uzman komisyonu yukarıda belirtilen kriterler doğrultusunda kişileri belirlemek ve izlemekle yükümlüdür. Uzman komisyonu tarafından 2008 yılı içerisinde ilk kez envantere kabul edilen yedi kişiye “Yaşayan İnsan Hazinesi” unvanı verilmiştir. Unvanı almaya hak kazanan kişilerden üçü gölge oyunu sanatçısı diğer dördü ise, çam düdüğü yapımcısı, çini ustası, keçe ustası ve aşıklık geleneği sahibidir. Ulusal envanterin genişletilmesi hala devam etmekte olup en son 2015 yılında “Çoksesli Şarkı Söyleme Geleneği” ile Macahel Yaşlılar Korosu envantere dâhil edilerek sayı 30’a ulaşmıştır. Envanterde yer alan kişilerin Hüsn-ü Hat, Çini, Ebru, Kaval, Taş, Kispet ve dokuma gibi el işi ustaları olduğu anlaşılmaktadır. Ek olarak, Şair, Aşık, Zakir ve Mahalli Ozan alanlarında da kişilerin yer aldığı görülmektedir. Listenin güncellenmesi ve yenilerinin eklenmesi için akademik çalışmalar da envantere dâhil edilmesine ilişkin kişi önerisinde bulunmaktadır (Ekici ve Fedakar, 2014; Şimşek, 2015; Davulcu, 2015).

Alan yazında geleneksel mesleklerin Yaşayan İnsan Hazinesi envanterine önerilmesi ile ilgili çalışmaların sayısı sınırlıdır. Bu çalışma da bu konudaki eksikliklerin giderilmesi ve gelecek çalışmalara örnek olması bakımında önemlidir. Yolcu (2014) yaptığı çalışmada Nevşehir ilinde icra edilen geleneksel mesleklerin mevcut durumunu ve dönüşüm sürecini ortaya koyarak, çömlekçilik, taş işçiliği, demircilik, marangozluk, bez bebek işçiliği gibi meslekleri icra eden ustaların envantere dâhil edilmesi önerisinde bulunmuştur. Kapalıçarşı kuyumcuları üzerine yapılan bir çalışmada (Orlandi ve Erkan,

2014) sadekâr, mihlayıcı, kalemkâr ve kuyum döküm ustası olmak üzere dört meslekte toplam 39 kişi incelenmiş ve bunlardan 17'sinin liste kriterlerine uygun oluğu tespit edilmiştir. Şimşek (2015) yaptığı çalışmada, Meddahlık (hikâye anlatıcılığı) geleneğini icra eden Kadırlılı Yusuf Sıra Yaşayan İnsan Hazinesi envanterine dâhil edilmesini önermiş ve bu amaçla Yusuf Sıra'yı liste kriterlerine göre değerlendirmiştir.

Bu çalışmada da ağaç oymacılığı ve örücülük mesleğini icra eden iki ustanın listeye uygunluğu incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle meslekler tanıtılmış ve sonrasında komisyon tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda kişiler araştırılmıştır.

Örücülük; ince ya da kalın bükümlü çeşitli cinsteki iplikleri ve ince dal, saz vb. bitkisel materyallerin iğne, mekik, şiş, tığ, firkete gibi basit araçlarla veya araçsız, el yardımıyla oluşturulan ilmeklerin veya düğümlerin bir araya getirilmesi işidir (Yarmacı ve Başaran, 2016: 221). Örücülük sanatı, zengin konu, üslup ve tekniğiyle önem taşıyan ve kullanılan araç ve tekniğe göre el örücülüğü ve makine örücülüğü olmak üzere iki gruba ayrılan bir el sanatıdır. El örücülüğünde kullanılan araçlar ise şiş, tığ, mekik, firkete ve iğnedir (Akpınarlı, 1997:157).

Ağaç oymacılığı, şekil vermesi kolay bir ağacın üzerine, metal uçlu alet yardımı ile desen oyularak yapılan usta işi bir sanattır. Ağaç oymacılığı ile uğraşan kişiye geçmişte neccar, günümüzde marangoz denmektedir. Ağaç oymacılığının, insanın belirli ihtiyaçlarını gidermek üzere ağaç işleriyle uğraşırken, buna aynı zamanda güzellik de kazandırmak istemesi ile ortaya çıktığı söylenebilir (aregem.kulturturizm.gov.tr). El oymacılığı, ağaç oymanın başlangıcından günümüze kadar devam eden, ustalık emek yoğun uygulamayı gerektiren bir oyma tekniğidir. Günümüzde el oymacılığı oldukça azalmıştır. Bunun en önemli nedeni, işçilik maliyetlerinin yüksek olması ve kalifiye eleman yetiştirmedeki zorluklardır (Crochet, 1999: 3).

YÖNTEM

Unesco Dünya Kültürel Miras Sözleşmesi kapsamında Yaşayan İnsan Hazinesi listesine aday olabilecek iki kişinin mesleki gelişimi ve listeye uygunluğunu ölçmeye yönelik nitel bir çalışma yapılmıştır. Nitel yöntemle yapılan araştırmalarda ele alınan sorun ile ilgili derin bir kavrayışa ulaşma çabası vardır ve bu yönüyle araştırmacı bir kâşif gibi hareket ederek ilave sorularla gerçekliğin izini sürer ve muhatabının öznel bakış

açısına önem verir (Karataş, 2015: 63). Unesco tarafından oluşturulan liste kriterleri doğrultusunda Ağaç oymacı ve Örücü mesleklerini icra eden bireylerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu amaçla, bireylerin deneyimlerini, düşüncelerini ve algılarını anlamaya yardımcı olan yüz yüze görüşme tekniği (Seaton ve Bennett, 1996; Yıldırım ve Şimşek, 2011) kullanılmıştır.

Verilerin toplanması için oluşturulan görüşme formunda, kişilerin kendilerine, mesleklerine ve yaptıkları işlerin içeriklerine yönelik 11 açık uçlu soru yer almaktadır. Soru formunda, 1-5. sorularda kişilerin kendileri hakkında kısa bilgiler (hayatı, eğitimi, yaşı, yaşadığı yerler gibi), 6-9. sorular mesleki ve teknik bilgiler (iş kaç yıldır yaptığı, nereden ve nasıl öğrendiği, kullandığı araç-gereçler, mesleği aktardığı kişi/kişiler gibi) ve son olarak 10-11. sorular icra ettikleri mesleklerin geleceği ve Yaşayan İnsan Hazinesi hakkında bilgiler elde etmeye yönelik olmuştur. Görüşme soruları konuyla ilgili alan yazındaki çalışmalar (Erkal, 2010; Şentürk, 2012; Şimşek, 2015) ve UNESCO tarafından belirtilen Yaşayan İnsan Hazinesi listesine giriş kriterleri dikkate alınarak iki uzman tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmada veri toplamak için Yaşayan İnsan Hazinesi Listesine dâhil olabilecek potansiyel ustalar ve zanaatkarlar araştırılmıştır. Bu bağlamda iki zanaatkâr Halil Kösemen (Ağaç Oymacı) ve Halil Hırçınbaş'a (Örücü) ulaşılmıştır. Ek olarak, bu zanaatkârların seçilmesinde öncelikle daha önce Yaşayan İnsan Hazinesi Listesinde yer almayan alanlarda olmaları, sonrasında ise belirtilen kriterler açısından ulusal envantere girmek için uygun olmaları etken bir rol almaktadır. Araştırmada, Eskişehir ve Bilecik olmak üzere iki ilde bulunabilecek kişiler tercih edilmiştir. Bu iki şehrin seçilmesinin nedeni ise araştırmacıların yerinde gözlem yapabilmeleri ve kişiler hakkında detaylı veri toplayabilmelerine olanak sağlamasıdır. Bu amaçla veri toplama aşamasında kapsamlı biçimde verilere ulaşmak amacıyla tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden yargısal (amaçlı) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örücü ve Ağaç oymacı hakkında detaylı veri toplamak için ara soruların meydana gelmesi olasılığıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Ağaç oymacı Halil Kösemen ile 16 Şubat 2019 tarihinde Bilecik'te bulunan atölyesinde, Örücü Halil Hırçınbaş ile ise 17 Şubat 2019 tarihinde Eskişehir'de bulunan dükkânında görüşme gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde daha önceden yapılmış bir kuram veya teorik yapı olmadığından dolayı

araştırma doğasına uygun olarak betimsel veri analizi yöntemiyle yapılmıştır. Araştırmada sadece iki kişi ile görüşülmesi bir sınırlılık olsa da çalışmanın amacına uygun bir biçimde mesleği unutulmaya yüz tutmuş ve nadir mesleklerin gün yüzüne çıkarılıp korunması bakımından gelecek çalışmalara bir ışık tutacaktır.

BULGULAR

Araştırma bulguları ağaç oymacı Halil Kösemen ve örücü Halil Hırçınbaş ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşme ile elde edilen kaynaklarından derlenerek oluşturulmuştur. Soru formunda yer alan sorular çerçevesinde kişiler hakkında bilgiler, mesleki ve teknik bilgiler ile mesleklerin geleceği ve Yaşayan İnsan Hazinesi şeklinde üç başlık altında incelenmiştir.

1) Kişiler Hakkında Bilgiler

Tablo-1: Ağaç Oymacı ve Örücü Hakkında Kişisel Bilgiler

Özellik	Ağaç Oymacı (Halil Kösemen)	Örücü (Halil Hırçınbaş)
Doğum Yeri ve Yılı	Bilecik, 1940	Eskişehir, 1967
Eğitimi	Erkek Sanat Enstitüsü - Resim ve Heykel	Elektrik Teknisyenliği
Öğrenme Metodu	Usta-Çırak İlişkisi	Usta-Çırak İlişkisi
Tecrübe	33 Yıl	37 Yıl

Tablo-1’de araştırma kapsamında görüşülen ve Yaşayan İnsan Hazinesi Listesi’ne önerilen Ağaç Oymacı ve Örücü mesleğini icra eden kişilerin bir takım özelliklerine yer verilmiştir. Ağaç Oymacı Halil Kösemen, 1940 yılı Bilecik doğumlu olup, emekli öğretmendir. Erkek Sanat Enstitüsü’nden mezun olduktan sonra öğretmenlik yapmıştır. 1986 yılında emekli olduktan sonra, 1987’de ağaç oymacılığına başlamış ve 33 yıldır bu işi sürdürmektedir.

Örücü Halil Hırçınbaş ise, Eskişehir 1967 doğumludur. Kendisi çok küçük yaşlarda bu işe başlamış ve ustası olarak babasından bu mesleği öğrenmiştir. Liseden Elektrik Teknisyenliği bölümünü bitirdikten sonra baba mesleği olarak örücülüğe devam etmiştir. 37 yıldır bu işi yaptığını ifade ederek halen Eskişehir’de çalışmalarını sürdürmektedir.

2) Mesleki ve Teknik Bilgiler

Ağaç oymacılığı ve Örücülük mesleğine ilişkin bilgiler derlenirken, her iki mesleği de değerlendirmek amacıyla üç alt başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar, meslek icra edilirken kullanılan araç-gereçler, mesleğin devamlılığını belirlemek amacıyla çırak yetiştirme ve işi başkalarına aktarma, ender bilgiye sahip olma, mesleğe adanmışlık ve yapılan iş sonucunda ortaya çıkan ürünler şeklinde açıklanmıştır.

Önerilen mesleklerde katılımcıların işi yaparken kullandıkları araç gereçlere yönelik bilgiler incelendiğinde, ağaç oymacılığında oyma kalemleri, kıl testeresi, zımpara ve yakma aletleri; örücülük mesleğinde ise iğne, iplik ve özel minyatür bıçak ve el aletleri gibi araçlar kullandıkları ortaya çıkmıştır.

Çırak yetiştirme, kişilerin Yaşayan İnsan Hazinesi listesine alınmak için belirtilen kriterlerden birini oluşturmaktadır. Bu amaçla, katılımcılara çırak yetiştirme ve mesleği başkalarına aktarma durumlarına yönelik sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar değerlendirildiğinde, ağaç oymacılığında yaklaşık 10 kişinin bu işi öğrenmek için talepte bulunduğu ancak yalnızca bir kişinin devam ettiği tespit edilmiştir.

“Şimdi benim yanıma bu işi öğrenmek istiyorum diyen en az 10 kişi geldi. Onuna da bilgilerimi aktardım. Kalıp nasıl çıkarılır gibi. Ben kalıplarımı kendim çiziyorum. Röntgen filmleri ile. En az 10 kişiye aktardım. Başladılar. Hepsi maymun iştahlı, bıraktılar. 1 tane var bırakmayan. Çok faydalı oluyor”(Halil Kösemen).

Örücülük mesleğini icra eden Halil Hırçınbaş ise meslek öğrenmek için talepte bulunan herhangi birilerinin olmadığını ve bu durumun mesleğin devamlılığını tehlikeye attığını belirtmektedir. Örücülük mesleğinin ağır bir iş olduğunu ifade ederek gerekirse küçük yaştaki kızına bu işi öğretecek ve ileride yapmasını için teşvik edeceğini söylemektedir.

“Tabii, bu işe ilk başladığımda çıraklık ile başladım. Sonraları babam başka çıraklar da aldı ben de uğraştım. Ancak bir iki kişi dışında hevesli olanı görmedim. Bu yüzden çıraklıktan sonra kimse işe devam etmedi. Şimdilerde de çırak bulmak zor. Ben de buna rağmen yaşı küçük olan kızıma ileride bu mesleği öğretmeyi düşünüyorum.”(Halil Hırçınbaş).

Ağaç oymacılığı mesleğinin geçmişi çoğunlukla eski dönemlerde ahşap mobilyaların, tablo ve biblo gibi süs eşyalarının, evde kullanılan ahşap eşyaların yapımı

ve süslenmesinde kullanılan tekniklerden oluştuğu bilinmektedir. Aynı şekilde örücülük de geçmiş Osmanlı döneminde padişahların, vezirlerin kavuk, taç ve kaftanları gibi kıyafetlerinin tamirat ve bakımlarından oluşan işlerin yapıldığı bir meslektir. Şimdilerde bu mesleği icra edenlere yaptıkları ürünler hakkında sorular yöneltilmiştir. Ağaç oymacılığında anahtarlık, kitap kutusu, süs eşyaları, ahşap sehpa ve tablo çerçeveleri gibi ürünler ortaya koyarken, örücülük mesleğinde ise müşterileri için değerli ve özel olan kıyafetlerin üzerindeki sigara yanığı, yırtılma, sökülme gibi yıpranmaların tamiri ve yenilenmesi şeklinde bir iş yaptıkları tespit edilmiştir.

3) Mesleğin Geleceği Hakkında Bilgiler

Otuz yılı aşkındır bu mesleği icra eden ağaç oymacı ve örücü şimdilerde işlerinin çok yoğun olduğunun ancak bu iş için yardımcı ve çırak bulamadıklarını belirtmektedirler. Bu mesleklerin devamlılığı için yeni ustaların yetişmesi önem taşımaktadır. Katılımcılar, bu mesleklerin artık sona ermek üzere olduğu ve özellikle yeni neslin hiç bilmediğini ifade etmişlerdir. İnsanların örücülük ve ağaç oymacılığından haberdar olmaları için mesleklerin iyi bir şekilde tanıtımlarının ve sürdürülebilirliklerinin sağlanmasında yerel yönetimlerden destek almaları gerektiği öne sürülmektedir. Bu konuda mesleklerinin geleceği hakkında ağaç oymacı ve örücü şu sözleri dile getirmişlerdir:

“Bu mesleğin geleceği pek parlak değil. Çünkü bilgisayarlar çıktı. Ben 10 tane keserken o lazerle 1000 tane çıkarıyor. Onun için teknoloji ilerledi geleceğini pek göremiyorum ben.” (Halil Kösemen).

“Mesleğim çok özel bir meslek. Yurt dışında bu işi yapan kimse yok. Önemli bir tüccar beni Fransa’ya götürmek istedi gitmedim. Bu mesleği öğrenen bir genç, asla işsiz kalmaz, para sıkıntısı çekmez; buna rağmen çırak bulamıyorum. Dünyada giyim kuşamın olduğu sürece elbiseler her zaman yırtılacak, yanacak ve tadilat, onarım isteyecektir” (Halil Hırçınbaş).

SONUÇ

Unesco tüm dünyada kültürel mirasın tespit ve tescil edilmesi, korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması için çalışmalar yapmaktadır. Yapılan çalışmalar içerisinde Somut Olmayan Kültürel Mirasın önemli bir parçası olan Yaşayan İnsan Hazinesi de yer almaktadır. Bu çalışmada Yaşayan İnsan Hazinesi envanterine aday olabilecek, ağaç oymacı ve örücü mesleklerinin icra eden kişilerin belirlenen liste kriterlerine uygunluğu incelenmiştir. Yapılan incelemeler her iki meslek sahibi kişinin de

belirlenen kriterlere karşılık özellikler taşıdığı ortaya çıkarmıştır. Kültür Turizm Bakanlığı Araştırma Genel Müdürlüğünün belirlediği kriterler ve araştırmada elde edilen veriler üç ana başlık altında toplanmıştır. İlk olarak Kişiler Hakkında Bilgiler kısmı oluşturulmuş ve öncelikle meslek yılı, öğrenme metodu ve uygulamadaki üstünlüğü ele alınmıştır. Mesleğin en az 10 yıldır icra ediliyor olması şeklinde belirlenen kriter hem ağaç oymacı Halil Kösemen (33 yıl) hem de örücü Halil Hırçınbaş (37 yıl) için fazlasıyla sağlanmaktadır. Ayrıca her ikisi de sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmişlerdir. Bilgi ve becerilerini uygulamadaki üstünlükleri ele alındığında emsal teşkil edecek ve kıyas yapacak başka yakın kişiler olmaması ve ortaya çıkardıkları ürünlerin rağbet görmesi sebebiyle kabul edilebilir üstünlükleri olduğu söylenebilir. Ayrıca bahsedildiği gibi özellikle yakın çevre ve bölgede bu meslekleri yapan kişilerin olmaması ender bilgiye sahip olduklarını gösterir ve bir kriteri daha sağladıkları görülebilir. Mesleklerini icra ederken kullanılan araç-gereçler, ender bilgilere sahip olma, kendini adamışlık ve çırak yetiştirme kriterleri incelenmiştir. Her iki meslek sahibi kişi de geleneksel araç-gereçleri (kıl testeresi, oyma kalemleri, iğne, iplik ve özel minyatür bıçak vb.) kullanmaktadırlar. Diğer yandan ağaç oymacı Halil Kösemen öğretmen emekliliğinden sonra bu işi severek, isteyerek ve hobi haline getirerek yani kendini adayarak yaptığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde örücü Halil Hırçınbaş da sadece bu işi yaparak kendini adadığı söylenebilir. Çırak yetiştirme konusunda örücü Halil Hırçınbaş'ın yeterli olduğunu söylenemez. Çünkü yapılan görüşme sonucunda işi öğrettiği kişilerin devam etmediği görülmüştür. Ağaç oymacı Halil Kösemen'in ise on kadar çırak yetiştirme amaçlı faaliyet gösterdiği ancak sadece birinin devam ettiği ve başarılı olduğu tespit edilmiştir. Ağaç oymacı Halil Kösemen teknolojinin artık mesleğinin yerini aldığını belirtirken örücü Halil Hırçınbaş ise yeni neslin ilgisizliğinden yakınmıştır.

Sonuç olarak hem örücü Halil Hırçınbaş hem de ağaç oymacı Halil Kösemen Yaşayan İnsan Hazinesi Kriterlerinin tamamını sağladıkları ve bu listeye dâhil edilmeleri gerektiği görülmüştür. Ülkemizde Yaşayan İnsan Hazinesi envanterinin geliştirilmesi ve genişletilmesi açısından iki iyi örnek oldukları tespit edilmiştir.

Yaşayan İnsan Hazinesi ile ilgili alanyazın incelendiğinde çeşitli meslekleri icra eden kişilerin bu listeye önerilmesi ile ilgili çalışma sayısı oldukça azdır. Şimşek (2015) meddahlık mesleğini icra eden bir ustanın üzerine yaptığı çalışmada, Araştırma

Genel Müdürlüğü'nün belirlediği yedi kriterden altısını sağladığını tespit etmiş ve Yaşayan İnsan Hazinesine dâhil edilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Yolcu (2014) ise Nevşehir'deki geleneksel meslekler üzerine bir çalışma yapmış ve saraççılık, kündeckarlık gibi meslekleri icra eden kişilerin Yaşayan İnsan Hazinesi kapsamına alınması ve hibeler ile desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen sonuçlar alan yazında yapılan bu çalışmalarla örtüşmektedir. Ancak bu çalışmada önerilen her iki mesleği icra eden kişilerin listede yer alan tüm kriterleri sağlaması bakımından farklılık gösterdiği söylenebilir.

Araştırmada ele alınan kişilerin Eskişehir ve Bilecik İli içerisinde olması bu çalışmanın önemli bir kısıtıdır. Gelecek araştırmacılar için en temel öneri böyle bir listeye dâhil edilebilecek kişilerin tüm ülke genelinde derinlemesine bir analiz ile saptanmasıdır. Bu kişilerin tespit edilerek Yaşayan İnsan Hazinesi listesine aktarılması ve bu listenin güncellenerek genişletilmesi alana önemli bir katkı sunacaktır. Ayrıca hâlihazırda Yaşayan İnsan Hazinesi listesinde yer alan kişilerle benzer meslekleri icra eden kişiler karşılaştırılarak öneri şeklinde sunulabilir. Kamu kurumları ve vakıf/dernekler açısından ise faaliyet gösterilen bölgedeki kişilerin tespitinde daha aktif olunması sağlanabilir. Örneğin; yerel yönetimler, il ve ilçelerde, muhtarlıkların mahalle ve köylerde, vakıf/derneklerin ilgili faaliyet alanında meslek icra eden ustaları tespit ederek Yaşayan İnsan Hazinesi listesi önerilmesini sağlayabilirler. Kişilerin bu listeye dâhil edilmesinin ardından takibi de yapılarak çirak yetiştirme imkânları sağlanabilir. Ek olarak, yerel turizm bölgelerinde bu kişilerin bilinirliğinin artırılması için festival, şenlik, yarışma gibi etkinliklerle destinasyon planlamasının yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Akpınarlı, F. (1991). “Kahramanmaraş Ağaç Oyma Sanatı”, *Kültür ve Sanat Dergisi*, 10, s. 26- 29.

Akpınarlı, F. (1997). *Geleneksel El Örgüsü Çoraplardan Çağdaş Yaklaşımlar*. Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1861 HAGEM Yayınları: 237 Seminer-Kongre Bildirileri Dizisi: 51. s.157-162.

Crochet, T. (1999) “*Designer's Guide to Furniture Styles*”, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 3-4.

Davulcu, M. (2015). Ahlat Yöresi Taş Ustalığı Geleneđinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Önemi ve Yapı Ustası Tahsin Kalender. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 48-80.

Ekici, M. ve Fedakar, P. (2014). Gelenek, Aktarma, Dönüşüm Ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar Ve Nazar Boncuđu. *Milli Folklor*, 26(101).

Erkal, H. (2010). *UNESCO Yaşayan İnsan Hazineleeri Ulusal Sistemlerinin, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşatılmasına ve Gelecek Kuşaklar Aktarılmasına Etkisi Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Türk Halkbilimi Anabilim Dalı. Gazi Üniversitesi. Ankara.

Fedakar, P. ve Demir, G. K. (2018). Yaşayan İnsan Hazineleeri Programının Somut Olmayan Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliđi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Milli Folklor*, 30(120).

Howard, K. (2002). *Living Human Treasures From A Lost Age: Current Issues In Cultural Heritage Management*. Proceedings of the 1st World Congress of Korean Studies, Embracing the Other: The Interaction of Korean and Foreign Cultures. Seongnam, South Korea, 18-20 July 2002. Seongnam: Academy of Korean Studies.

Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleeri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.

Kasapoğlu Akyol, P. (2018), "Convention For The Safeguarding of The Intangible Cultural Heritage: Experience of Turkey", *Research and Development on Social Sciences*, Jagiellonian University Institute of Public Affairs.

Lupu, N., Tănase, M. O., ve Tudorache, P. (2016). Quo Vadis" Living Human Treasures"?. *Amfiteatru Economic Journal*, 18 (Special Issue No. 10), 757-766).

Oğuz, M. Öcal. (2013). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Orlandi, A. C. ve Erkan, Y. K. (2014). *Zanaatın İnovasyonla Sınavi: Kapalıçarşı Kuyumculuđunun İnovasyon Potansiyelinin Tespitine Yönelik Bir Tasarım Araştırması*. UTAK 2014, Ulusal Tasarım Araştırmaları Konferansı, Ankara.

Sani, N. A. ve Ahmad, Y. (2017) Shifting from cultural practitioners to Intangible Cultural Heritage (ICH) inheritors: Issues, challenges and approaches in the Malaysian's Living Human Treasure System. *Safeguarding Cultural Heritage: Challenges and Approaches*, 104.

Seaton, A. V. ve Bennett, M. M. (1996). *Marketing Tourism Products: Concepts, Issues, Cases*. Oxford: Thomson Business.

Şentürk, A. (2012). *UNESCO Dünya Miras Listesinde Yer Almanın, Ülke Kültürel Miras Koruma Politikalarına Etkileeri Üzerine Bir Değerlendirme*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Şimşek, E. (2015). Meddahlıkta, "Yaşayan İnsan Hazinesi Listesi" Ne Eklenmesi Gereken Bir İsim: Kadırlılı Yusuf Sıra. *Milli Folklor*, 27(106).

Yarmacı, H., Başaran, F. N. (2016). *Çanakkale Yenice Yöresi Oyacılık Sanatı*, Akdeniz Üniversitesi, IV. Yöresel Ürünler Sempozyumu ve Uluslararası Kültür/Sanat Etkinlikleri, Antalya.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık.

Yolcu, M. A. (2014). Nevşehir'de Yaşayan Geleneksel Mesleklerin Değişim ve Dönüşümü. *Electronic Turkish Studies*, 9(2).

İnternet Kaynakları

www. aregem.kulturturizm.gov.tr, "Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri" (Erişim Tarihi: 13 Mart 2019).

www. unesco.org.tr, "Yaşayan İnsan Hazinesi" Ulusal Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin Kılavuz İlkeler" (Erişim Tarihi: 22 Şubat 2019).

www. aregem.kulturturizm.gov.tr, "Ağaç Oymacılığı" (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2019).